

SUMMARY**Viktoria Melnychuk****ECOLOGICAL IDEA AS A COMPOUND PART OF THE NATIONAL IDEA OF THE UKRAINIAN NATION: PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS ASPECT**

The article deals with scientific and religious (Orthodox) aspects of the attitude of the Ukrainians towards nature in the past and nowadays. The question of ecological and spiritual crisis revealed. The connection between ecological ideas and national ideas of the Ukrainians is researched.

Key words: Ukrainians, Orthodox, nature, ecological problems.

Андрій Сініцький,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та історії-Житомирського національного агроекологічного університету

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ ЯК СУТТЄВИЙ МЕХАНІЗМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Розглядається під кутом зору сакрально-релігійного чинника національна ідентичність українського народу як процес становлення основних компонентів національного буття, імператив історичного розвитку етнічних утворень, що дозволяє не тільки окреслити деякі проблемні питання кристалізації національної ідентичності українського народу, але й обґрунтувати його головні соціетальні риси.

Ключові слова: релігійна свідомість, національна ідентичність, сакрально-релігійний чинник національної ідентичності, соціетальна психіка, національні образи світу, національна ідея.

За умов глобалізації перед людьми постійно постає завдання відтворення соціальної ідентичності, одним із механізмів якого є сакрально-релігійний аспект суспільної свідомості. Як засвідчує аналіз наукових джерел та сучасної соціокультурної ситуації, радикальні соціально-політичні й економічні перетворення в Україні кінця ХХ – початку ХХІ сторіч призвели до глибокої кризи щодо механізму підтримання соціальної ідентичності українського народу, тому Україна сьогодні перебуває в пошуку нової ідентичності. Як зазначає М.А. Козловець, виникла ситуація, коли в масовому масштабі, але на рівні індивідуальної свідомості необхідно розв'язати питання "Хто я/ми?". Навіть економічні проблеми відходять на другий план порівняно з неможливістю соціальної самовизначеності, а, значить, і подальшої історичної перспективи українського народу¹.

Зазначимо, що пошук українською нацією самоідентичності є реакцією як на негативне соціокультурне середовище свого існування (суть якого можна виразити фразою: "українська національна культура за 350 років колоніального існування в рамках Російської (включаючи й радянський період) імперії зазнала значно більших втрат, ніж за часів татаро-монгольської навали"²), так і наескалацію процесів глобалізації, що призводять до розмивання мовних і релігійних спільнот, національних, соціокультурних, історичних відмінностей.

Відтак, проблеми національної ідентичності є предметом наукової уваги західних і вітчизняних дослідників. Серед західних науковців, чії спроби осмислити проблему національної ідентичності за умов цивілізаційних зрушень та соціокультурної ціннісної динаміки були найбільш плідними. Це зокрема наукові доробки У. Альтерматта, Б. Андерсона, З. Баумана, У. Бека, П. Бергера, Г. Блумера, Ф. Броделя, Р. Брюбейкера, П. Бурдьє, Б. Вальденфельса, А. Віліса, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, Д. Гатчінсона, Е. Гелнера, Е. Гідденса, І. Гофмана, Л. Грінфельд, М. Гроха, Р. Дарендорфа, М. Еліаде, Е. Еріксона, А. Етціоні, Р. Інглгарта, М. Кастельса, Р. Кайуа, П. Козловські, С. Леша, Х. Лінца, Г. Люббе, Т. Майера, О. Маркварда, Т. Мітчелла, Л. Нітхаммера, П. Ратленда, П. Рікера, А. Сена, Е. Сміта, П. Слотердайка, Ч. Тейлора, Е. Тоффлера, А. Турена, Ф. Уебстера, В. Хесле, Е. Хобсбаумана, К. Хюбнера, С. Шульмана та ін.

Крім того, глибоке дослідження проблем національно-державної ідентичності представлено у працях російських й білоруських науковців, серед яких до проблеми національної ідентичності зверталися В. Абушенко, Т. Артем'єва, Ю. Бромлей, О. Вебер, М. Губогло, Л. Гудков, Л. Дробіжева, С. Дугін, М. Заковоротна, А. Здравомислов, О. Зінов'єв, В. Іноземцев, О. Кортунов, В. Кувалдін, М. Львова, В. Малахов, Е. Паїн, О. Панарін, В. Пантін, Є. Рудницька, І. Семененко, О. Сурова, М. Сусоєв, В. Тишков, В. Толстих, Д. Тренін, А. Уткін, В. Федотова, Н. Федотова, В. Ядов та ін.

Для вітчизняних дослідників зазначена проблема знаходить висвітлення у працях В. Андрущенка, Л. Губерського, В. Воронкової, Т. Воропай, П. Гнатенка, В. Євтуха, О. Зернецької, М. Козловця, В. Кременя, І. Кресіної, С. Кримського, В. Крисаченка, В. Ляха, М. Михальченка, Л. Нагорної, М. Обушного, Ю. Павленка, М. Поповича, І. Передборської, М. Рибачука, Н. Рогозина, М. Степика, А. Толстоухова, Ю. Шинкаренка, Н. Черниш, Г. Яворської та ін.

Значний теоретичний, а особливо емпіричний матеріал напрацьований у галузях українознавства, філології, літературознавства, зокрема в працях В. Агеєвої, С. Андрусів, В. Василяшко, Т. Воропаєвої, О. Гнатюк, Є. Гуцала, І. Дзюби, М. Жулинського, П. Кононенка, Л. Костенко, Н. Кривди, В. Лизанчука, Т. Лильо, Д. Павличка, С. Павличко, В. Піскун, А. Погрібного, Є. Сверстока та ін.

В історичному контексті проблему національної ідентичності й сутності феноменів нації та націоналізму розглядали О. Гринів, Я. Грицак, В. Іванишин, Я. Ісаєвич, Г. Касьянов, Р. Кісь, З. Когут, Т. Кузьо, В. Лісовий, П. Толочко, Р. Шпорлюк, В. Янів та ін.

Різні аспекти дискурсу української ідентичності проаналізовані й зарубіжними дослідниками, зокрема, С. Величенком, Е. Вільсоном, Р. Вовчуком, Б. Гаврилишиним, О. Мотилем, О. Пахльовською, І. Прицелем, І. Рудницьким, О. Субтельним, Е. Томпсон.

Аналіз наукових джерел дозволяє дійти висновку, що особливо важливим механізмом національної ідентичності постає релігійний чинник, якому

присвячена стаття, яка має за мету висвітлити деякі особливості національної ідентичності українського народу через призму релігійної свідомості.

Такі вітчизняні науковці, як В. Табачковський, В. Шинкарук, Г. Шалашенко та ін., визначають кризу ідентичності як “кардинальне порушення органічності всіх складових людської життєдіяльності”, “втрату надійних, усталених, раціонально вивірених, освячених традицією життєзначущих орієнтирів у всьому універсумі людського буття: на рівні соціальних структур, культури, інституційно закріплених цінностей і норм, окремого індивіда, його мислення, системи вартостей і уподобань, моральних імперативів, психічного здоров'я та ін.”³.

Національні, етнічні, релігійні, соціальні та інші традиційні чинники формування ідентичності, як і раніше, актуальні, але вони не здатні до швидкої трансформації під впливом змін у самому суспільстві, що виявляється у відчутті нестабільності самого життя. “У світі, що все більше глобалізується і характеризується особливими рівнями цивілізаційних, соціальних та інших форм взаємозалежності, а відтак – і поширеної свідомості, – пише Р. Робертсон, – існує загострення цивілізаційної, соціальної та етнічної самосвідомості”. Глобальне релігійне відродження, “повернення до святинь” – це відповідь на людське сприймання світу як “єдиного місця”⁴.

Тривале бездержавне існування, глибока і багато в чому незворотна денационалізація, уніфікація та десакралізація традиційної української культури призвели до соціальної дезорієнтації, національної маргіналізації значної частини етносу. Дуже сильною мірою було вбито душу народу, відбулися деструктивні зміни в його реальній ідентичності, а українець втратив особистісно-екзистенційне сприйняття світу, яке було йому притаманне протягом віків⁵.

Крім того, за роки незалежності з мапи України зникло сотні населених пунктів, десятки змінили свої назви. Не викликає сумніву, що географічні назви впливають на формування ідентичності, на соціум, тому у міжнародній практиці зміна назви географічного об'єкта є винятком, адже для людини назва місцевості, де вона народилась, це як ще одне ім'я⁶.

Сьогодні можна дійти висновку, що “макродентичність в Україні перебуває в процесі становлення, переструктуризації, виникають нові і втрачають соціальний простір і час старі ідентифікаційні комплекси. В цілому ж ми маємо справу з позбавленою досі чітких цілей і цінностей дифузною ідентичністю, яка часто супроводжується жорстким ідеологічним протистоянням різних політичних сил, які виступають від імені окремих груп українського народу. Тривожним психологічним станом громадян є тривога про майбутнє, песимізм, відчуження від влади тощо”⁷.

Як пише М.А. Козловець, “сьогодні пошук ідентичності здійснюється не тільки на раціональному рівні, а й у формі сакрального – світського і релігійного. Комплексне дослідження феномена ідентичності дозволяє стверджувати, що він має сакральну сутність і, тим самим, відмінний від інших соціальних феноменів низкою виняткових, унікальних характеристик. Сакральне виступає невід'ємним елементом формування ідентичності, адже воно зачіпає глибинні й сокровенні пласти свідомості”⁸.

Поняття “сакралізація” (від лат. *sacrum* – священне) у буквальному розумінні означає наділення будь-якого об'єкта (речі, явища, тварини, людини) священним змістом, унікальною, незвичайною властивістю, спроможною

впливати на людей і перетворюватися на предмет поклоніння. Важливо, що маніфестації сакрального як прояву релігійної свідомості людства актуалізують суттєвий механізм соціальної ідентичності.

Відомо, наприклад, що виникнення тієї чи іншої світової релігії визначало магістральний напрямок в розвитку суспільно-економічних формацій на тривалий термін. Так було на Близькому Сході, в Північній Африці і Середній Азії в ранньому середньовіччі з приходом ісламу; так було з буддизмом перших індійських імперій і зороастризмом – іранських. Виникнення феодальних соціально-економічних відносин у пізній Римській імперії пов'язане з появою християнства. А. Тойнбі вважав, що релігії мають інтегративну роль у плані формування вищих цінностей та актуалізації механізмів етнічної ідентичності.

Суттєво, що, як вважав Е. Сміт, релігійні механізми ідентичності відрізняються від класових, оскільки головною відмінністю тут є те, що класова ідентичність формується на основі виробництва, тоді як релігійна – на основі спілкування та спирається на єдність культури і її соціокультурних елементів (цінностей, символів, міфів та традицій, часто кодифікованих в обрядах і ритуалах). Він також зазначає, що у формуванні релігійної ідентичності, на відміну від класової, велику роль відіграє психологічний чинник, що постає визначальним у структурі релігійної ідентичності. Відтак, Е. Сміт підкреслює зв'язок, що існує між релігійною та етнічною ідентичністю. При цьому світові релігії прагнуть перебороти етнічні кордони, однак більшість релігійних спільнот збігаються з межами етнічних груп. Так, можна навести вірменський, єврейський і інші етнічні групи, де це спостерігається, коли нерідко буває так, що релігійна спільність може трансформуватися в етнічну як, наприклад, етнорелігійна спільність друзів⁹.

Відмітимо, що національна ідентичність, яка формується на основі релігійних цінностей та механізмів актуалізації релігійної свідомості як вираження певного світовідчуття того чи іншого етнічного утворення, постає втіленням певних надій і сподівань, котрі не здійснилися у світі реальних суспільних відносин, зокрема, ідеалів суспільного устрою і соціальної справедливості. Тому релігійна ідентичність є не тільки захисним психологічним механізмом, але й одним із способів духовної орієнтації в сучасному світі. “Це завжди спосіб усвідомлення світу, “своєї” духовної орієнтації у співвіднесеності з “іншим” контекстом духовності. Історія релігій світу красномовно демонструє можливість і навіть корисність взаємопроникнення високих зразків релігійної духовності. Релігійні діячі легко знаходять спільну мову в різних куточках світу”¹⁰, хоч на рівні масової релігійної свідомості історія переповнена фактами непримиренності й фанатизму. Релігійні доктрини найчастіше використовуються політичними елітами як могутній засіб впливу на свідомість і поведінку широких мас населення. Релігія і на початку XXI ст. є дієвим знаряддям соціальної і культурної мобілізації в політиці¹¹.

Наведемо приклади. Одним із важливих аспектів державотворення та національної ідентичності пов'язаний з прийняттям християнства на Русі, оскільки ці події певним чином наблизили Київську державу до Візантії, певною мірою віддавши від Західної Європи, та виявили проблему протистояння язичництва і українського православ'я, адже зазначений процес прийняття християнства на Русі порушило у східних слов'ян могутній стовбур язичницької віри, котра століттями поєднувала людину і природу, будувалася на народній слов'янській основі. Звідси йде ідея РУН-віри (рідної української національної

віри) Лева Силенка як намагання повернутися до вірувань прашчурів, до національного у вірі. Саме тому в українській психіці Бог розчинений в усій природі¹². І. Нечуй-Левицький відмічав пантеїстичність української примітивної релігії, яка наповнює весь світ богами, дає думку зіркам, лісам, птахам, тваринам, тоді як монотеїзм віднімає її у всіх живих істот, залишаючи її Богу¹³.

Крім того, у контексті кристалізації української національної ідентичності важливим є також і проблема укорінення на українських землях католицизму, унії та православ'я. Так, з прийняттям уніатства дедалі інтенсивніше відбувалися процеси входження в Європу, поширювалися реформаційні ідеї, але широкі народні маси в той історичний проміжок часу (кінець XVI – XVII ст.) унії не сприйняли, про що свідчать дії з захисту православної віри П.Сагайдачного, П.Могили, учасників Визвольної війни, Руїни тощо. Відтак, можна стверджувати, що унія була вимушеним вчинком представників українського православ'я для усунення впливу Москви та з метою захисту національних традицій. Тому у цьому контексті можна говорити про позитивну роль унії у збереженні української мови, звичаїв, ідеї української державності в XIX-XX ст. Однак, унія певним чином також ці традиції нівелювала, звідки випливає розкол (“Русь нищила Русь”, як тоді говорили), який був результатом боротьби двох тенденцій, спрямованих на утвердження української національної ідеї¹⁴.

Суттєвим тут є також і те, що на ґрунті України мала місце одна зі спроб поєднати дві гілки християнства (східну та західну) у формі греко-католицької церкви. Крім того, майже з середини XVI століття українські землі адаптують різні форми протестантизму, а ще раніше тут розповсюджувалися іудаїзм та іслам. Тому, як пише В. Цибух, “Україні випала доля всю свою історію бути “на краю”, на межі, на кордоні. Між лісом і степом, між морем і суходолом, між землеробною цивілізацією та кочовим варварством, між Заходом та Сходом. Тому Україну завжди вирізняло розмаїття природно-кліматичних умов та культур”¹⁵. Саме тому Україна являє собою характерну загадку культурно-історичної ідентичності¹⁶. Україна протягом своєї історії завжди знаходилась на лінії протистояння різних державно-політичних сил. Території Київської Русі, Галицько-Волинської, Гетьманської держав, сучасної України – різні. Територія України не один раз була розділена між різними державами. Так в 20-ті роки XX століття “ніби зліквідовано Україну. Всі частини її опинилися під різними окупаціями: з 1918 року Буковина – під румунською окупацією, з 1919 року – Закарпаття – під чеською, з 1921 року Наддніпрянська Україна – під російсько-совітською та польською, з 1923 року Галичина – під польською”¹⁷. Подібна “розірваність” України стосується і етнічного складу українського народу¹⁸.

Цей висновок про граничність українського етносу спричинив особливий вплив на формування національної ідентичності українців, їх соціальної психіки¹⁹, коли можна відмітити, що на рівні філософської думки в українців домінують екзистенціальні мотиви, плюралістичний, поліфонічний стиль філософствування, – саме те, чим характеризується один з видатних українських філософів – Г. Сковорода, якому притаманні “домінантні лінії української світоглядної ментальності – антеїзм (“сродність” Людині всього світу), екзистенціальність (орієнтованість на неповторне у своїй окремішності людське існування, плюралістичність і водночас діалогічна гармонійність реальності), кордеоцентризм (“серце – всьому голова)”, утвердження принципу “нерозривності” і водночас “незілляності” природи та людини”²⁰. Існує думка про причину

розвитку такої світоглядної риси: “тривале проживання на межі ворожого степу виродело в українців специфічне “екзистенціально-межове” світовідчуття – гостро емоційне переживання сьогоденності життя, життєлюбність, поетичне, лірично-пісенне сприймання природного та соціального оточення”²¹.

Тому в українській психіці Бог розчинений в усій природі. Так, І. Нечуй-Левицький підкреслював пантеїстичність української примітивної релігії, яка наповнює весь світ богами, дає думку зіркам, лісам, птахам, тваринам, тоді як монотеїзм віднімає її у всіх живих істот, залишаючи її Богу²². Миролюбність, традиціоналізм, толерантність характеризують українців як носіїв так званої екзистенціальної, граничної духовності. Потреба самоактуалізації, прихильність до свого “Я” свідчать про розвинений комплекс екзистенційності – який реалізується в людини 24 години на добу і який впливає з індивідуалізму, – якості, що, як свідчать психологічні спостереження, ми знаходимо практично в усій етнопсихологічній літературі (у М. Костомарова, Ю. Липа, Д. Виконської, В. Липинського, М. Донцова, Я. Яреми, М. Шлемкевича), притаманна українській ментальності, котра кристалізувалася, як пише Я. Ярема²³, за умов нескінченних історичних “лихоліть”. Слід сказати, що лихоліття підстерігають саме граничні народи, які актуалізують своє буття на перехресті “простору та часу”, що призводить до постійної фізичної та психічної напруги протягом віків. При цьому формувалось відчуття пасивності, коли український етнос сприймав себе як об’єкт, а не суб’єкт історії. Екзистенціальність як єдність протилежностей проявляється в тому, що в українській національній душі поєднуються протилежні якості – ліричність та сентиментальність згашають природну прагматичність та занепокоєність, що відіграє роль своєрідного чинника. “Геніальний примітивізм”, інфантілізм, нездатність включитися в умови зрілого віку характеризують прагнення українського етносу до безпосереднього існування за принципом “тут і зараз”, що притаманне дитині та жінці²⁴.

Відтак, національна ідентичність, як пише М.А. Козловець²⁵, постає співвіднесеністю соціального суб’єкта з нацією, її символами, цінностями, культурою, історією, територією, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами та розкривається через такі опорні смисли, як національні почуття, національна свідомість, національний характер, ментальність, національні образи світу, національна ідея, які зумовлюють її субстанціоналізацію. Національна ідентичність є процесом становлення основних компонентів національного буття, імперативом історичного розвитку етнічних утворень, забезпечення національних інтересів. Суттєво, при цьому, що реалізація ідентичності потребує від України звернення до екзистенційних глибин українського народу, його культури та релігійних традицій.

- 1 Кизима В.В. Тоталогія (філософія оновлення). – К.: ПАРАПАН, 2005. – 272 с.
- 2 Щербак М.Г., Щербак Н.О. Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1997. – 92 с.
- 3 Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / Під. ред. В. Г. Табачковського. – К.: Педагогічна думка, 2000. – 243 с.
- 4 Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Переклад з англ. Наталії Климчук. – Львів: Кальварія, 2006. – 204 с.

- 5 Дзюба І. М. Україна у пошуках нової ідентичності: Ст., виступи, інтерв'ю, пам'флети / Вступ. слово М. В. Поповича. – К.: Україна, 2006. – С. 125–127.
- 6 Кизима В. В. Вказана праця; Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
- 7 Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізаційних катастроф // Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації: Матер. Другої Всесвіт. конф., Київ, 23 трав. 2003 р. – К.: МАУП, 2003. – С. 86–95.
- 8 Кизима В. В. Вказана праця.
- 9 Сміт У. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 320 с.
- 10 Примуш М. Релігійна ідентичність в умовах глобалізації // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – С. 306–308.
- 11 Кизима В. В. Вказана праця.
- 12 Петров Віктор. Походження українського народу. – К., 1992. – 256 с.
- 13 Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К.: Обереги, 1992. – 88 с.
- 14 Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах / Відп. ред. Сохань П. С. – Вип. 1. – К., 1997. – 167 с.
- 15 Село мов писанка. Путівник із зеленого туризму. – Київ, 2001. – 100 с.
- 16 Кизима В. В. Вказана праця.
- 17 Полонська-Василенко Н. Історія України 1900–1923 рр. – К., 1991. – 344 с.
- 18 Лисяк-Рудницький І. Роль України в новітній історії // Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. – 604 с.
- 19 Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Вказана праця.
- 20 Бичко А. К. Класична доба української філософії // Філософія. Курс Лекцій. – К.: Либідь, 1994. – С. 230–232.
- 21 Там само. – С. 230–233.
- 22 Нечуй-Левицький І. Вказана праця.
- 23 Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах / Я. Ярема // Збірник «Перший український педагогічний конгрес 1935 р. – Львів, 1938. – С. 16–18.
- 24 Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Вказана праця.
- 25 Кизима В. В. Вказана праця; Козловець М. А. Вказана праця.

SUMMARY

A. Sinitsky

RELIGIOUS CONSCIOUSNESS AS SUBSTANTIAL MECHANISM OF NATIONAL IDENTITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

National identity of the Ukrainian people as the process of becoming the basic components of national life, the imperative of historical development of ethnic creations, are examined through sacral and religious factor, that allows not only to outline some problem questions of crystallization of national identity of the Ukrainian people but also to ground its basicsocietal traits.

Key words: religious consciousness, national identity, sacral and religious factor of national identity, societal psyche, national images of the world, national idea.

Ольга Недавня,
кандидат філософських наук
старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ: НАСТАНОВИ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ

Аналізуються особливості соціальних настанов християнських Церков в Україні, котрі стосуються проблем соціалізації особи в сучасних кризових умовах. Виявляються характерні акценти таких настанов, які є спільними в різних Церков, та сфери їхнього практичного втілення.

Ключові слова: соціальні проблеми, християнські Церкви, криза, світогляд, Україна.

Проблеми соціалізації особи у спільноті, притаманні перехідним суспільствам, до яких можна віднести й Україну, в умовах світової економічної, гуманітарної, культурної кризи ще більше ускладнюються. До того ж накладається й суто українська специфіка: після суспільних потрясінь останніх років, коли принаймні в частини українських громадян побільшало оптимізму щодо перспектив розвитку країни та власного майбутнього, тепер не вповні виправдані надії сусідують з розгубленістю та навіть із зневірою. Подібні настрої завжди були, втім, плідним ґрунтом для світоглядного переосмислення свого місця та призначення в оточуючому світі, в соціумі. Серед чинників, які намагаються рефлексувати з цього приводу, з метою виявлення причин кризи та шляхів виходу з неї, природно, є і Церкви.

Настанови та рекомендації священнослужителів у важкі періоди розвитку суспільства традиційно були в полі уваги дослідників, і тут багатовікове напрацювання Церков варті подальшого вивчення. Особливий інтерес представляють для науковців¹ теперішні реакції Церков на кризову ситуацію, яка в чомусь схожа, а в чомусь відрізняється від аналогічних у минулому. Адже українці, як це засвідчило, зокрема, соціологічне опитування “Релігія та релігійність в Україні”², належать до семи найрелігійніших європейських націй – принаймні, власну релігійність задекларувало три чверті українських громадян. Щоправда, частина з них є фактично невоцерковленими, але тим цікавіше досліджувати, зіставляючи, як оприлюднювана думка церковних провідників корелює із нинішніми світоглядними пошуками українців та як впливає на них.

Метою цієї статті є аналіз “антикризових” настанов християнських Церков. Зрозуміло, священнослужителі в тій чи іншій формі говорять про те, що корені сьгоднішньої кризи – в тому, що соціальна поведінка людей великою мірою відхилилася від Божих заповідей, а отже, виправити ситуацію можна поверненням до них як до орієнтирів у суспільному розвитку, у практичній діяльності кожного. Як це вже стало традиційно в Україні, першою із тематичним зверненням до віруючих та всіх людей доброї волі виступила УГКЦ: